

Mečkovský, Robert

Katolická církev a moderní bádání o Janu Husovi

Sacra. 2005, vol. 3, iss. 1, pp. 25-44

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/118381>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Katolická církev a moderní bádání o Janu Husovi

Robert Mečkovský, FF MU (Ústav religionistiky)

1. Úvod

Při své první návštěvě Československa v promluvě k představitelům kultury a nekatolických církví v Praze 21. dubna 1990 vzpomněl papež Jan Pavel II. vystoupení arcibiskupa Josefa Berana na Druhém vatikánském koncilu. Z úst českého preláta tehdy při diskusi o náboženské svobodě zazněla slova lítosti a varování nad osudem kněze Jana Husa a jeho bolestných následcích pro dějiny českého národa. Nové, nezaujaté zhodnocení místa Jana Husa v dějinách potom papež předestřel jako úkol pro české odborníky a Husovu mravní bezúhonnost osobního života zdůraznil jako hodnotu s integrativním potenciálem pro českou společnost.¹

Podobných pokusů o přehodnocení Husovy kauzy bychom mohli na půdě domácí, ale i v sousedních zemích vyjmenovat celé množství. Dosud však nikdy nezazněla podobná slova z úst nejvyššího představitele katolické církve. Tento akt byl jistě umožněn dvěma fakty. Prvním z nich byly celkové změny a otevření katolické církve po II. vatikánském koncilu a na druhém místě také uvolnění kulturně politické situace v Československu po r. 1989. Právě Hus se více než jiné velké postavy stal projekčním plátnem, na nějž si každá doba a různé ideové a politické směry v Čechách promítaly své vlastní ideály. Zvláště 19. a 20. století vyprodukovaly celou řadu účelových dezinterpretací sloužících jako nástroje v kulturním, náboženském, nebo politickém boji proti Němcům v době národní emancipace, proti Rakousku za „kulturního boje“, v době stalinského útlaku církví etc. Historická zkušenost nás vybízí k opatrnosti v předčasných hodnoceních podobných „nezaujatých“ pokusů o přezkoumání tohoto tématu právě pro jeho konfesijní a kulturní zatíženost. Tato práce si klade za cíl v omezené míře svého nevelkého rozsahu prozkoumat východiska katolické iniciativy v novém přístupu k Husovi a to především s přihlédnutím k možnostem otevřeným II. vatikánským koncilem.

2. Přehled revizního úsilí

Historicky prvním pokusem v moderních dějinách o závazné přehodnocení odkazu Jana Husa a jeho účelovým využitím v politickém a národním boji je druhá polovina šedesátých let 19. století. Roku 1868 se konala za účasti přibližně dvou set představitelů českého kulturního a politického života pouť do Kostnice, v souvislosti s údajným 500letým výročím Husova narození.² Na domácí politické scéně vyvolaly tyto oslavy výraznou polarizaci. Liberálové, pozdější Mladočeši se proklamativně hlásili k husitské revoluci a s nacionálním podtextem ji používali v boji proti církvi

¹ Srv.: Promluvy Jana Pavla II. v Československu, *Katolický týdeník* 20/1990, s. 3.

² Hlavními řečníky zde byli Karel Sabina a Josef Frič.

a šlechtě. Oproti tomu konzervativní předvoj Staročechů viděl v husitských tradicích možnou překážku pro své potenciální spojence, jimiž byla německá šlechta.

V konzervativním listě *Pokrok* č. 67 vyšel 2. července 1869 nepodepsaný článek Josefa Kalouska „Revise procesu Husova“.³ Článek vypočítává v podstatě právní důvody proti oprávněnosti koncilního ortelu v Husově při. Poukazuje na svrchovanost českých soudů, podjatost žalobců, diskvalifikace konciliaristů podle buly Pavla III. z r. 1536 a několik dalších soudních paralel, které vyznívaly v Husův prospěch.

Tímto byla odstartována diskuse na stránkách českého tisku profilovaná především politickou orientací autora. Liberálové odmítli užitečnost jakékoliv revize jako zmenšování významu husitství s tím, že kostnický proces byl již zrevidován na lebkách křížáků ve vítězných bitvách.⁴ Další ohlasy českého i německého tisku na tuto polemiku výstižně ilustrují širokou polaritu názorů, ale i různé interpretace Husovy osobnosti z pozic politických, nacionálních, nebo konfesijních. Jednou z reakcí na uvedenou diskusi je pozdější dílo profesora dogmatiky Antonína Lenze, který srovnával Husovy spisy s katolickou věroukou.⁵ Lenzův závěr dává za pravdu kostnickým soudcům a na pozadí své práce kritizuje revizionistické snahy svých současníků jako pseudohusitské rozeštvávání národa z pozic postrádajících Husovu víru i morálku. Josef Kalousek zůstává i po určitém ztišení zájmu o Husa jedním z hlavních protagonistů této diskuse. Angažuje se ve Spolku pro vydávání písemných památek náboženského a církevního vývoje národa českého, organizuje přednášky a publikuje drobné studie. Ke konci života se pak překvapivě ocitá na katolických názorových pozicích.

K nové rozsáhlé diskusi po více než třiceti letech dal podnět anonymní článek „Revise procesu Jana Husa?“ uveřejněný 6. července 1904 v *Národních listech*. Autor označuje Husovu popravu jako justiční vraždu a žádá zadostiučinění na římské hierarchii, které je možné jen důkladnou a poctivou revizí tohoto procesu. Při argumentaci se opírá o možné paralely s přehodnocením rozsudků nad Janou Orleánskou, nebo Savonarolou. Své požadavky uvádí ve jménu historické spravedlnosti a těch českých katolíků, kteří se identifikují s římskou církví a zároveň vědomím pravověrnosti Jana Husa. Po několika dnech vychází v *Národních listech* fejeton Václava Flajšhansa „Husovo kacířství“,⁶ který dále rozvíjí myšlenky předchozího článku. Napadá věrohodnost svědeckých výpovědí a ukazuje, že 28 z 30 artikulů předložených Husovi k odvolání je lživě vymyšlených. Na konci pak dochází k závěru o Husově nevině v hlavních bodech obžaloby a o podjatosti soudců.

9. července téhož roku se ozývá v reakci klerikální list *Čech*.⁷ Upozorňuje, že v diskusi dávno nejde o samotného Husa, ale o jeho použití v politickém boji mezi Staročechy, Mladočechy, radikály i anarchisty. „...Pramálo již záleží na distinkci, byl-li Hus kacířem anebo nebyl, oni svým Husem již ani tolik nestřílejí proti Římu, jako spíše proti Mladočechům, oni potřebují jejich mandáty, které chtějí urvatí mladočeskému klubu a tu se snaží Husa fruktifikovati k volebním účelům.“ V této perspektivě vidí

³ Viz J. Kotyk, *Spor o revizi Husova procesu*, Praha: Vyšehrad 2001, s. 23.

⁴ *Revise procesu Jana Husa?*, *Národní listy* 3. 7. 1869.

⁵ Antonín Lenz, *Učení M. Jana Husi*, Praha: Dědictví sv. Prokopa 1875.

⁶ Václav Flajšhans, *Husovo kacířství*, *Národní listy* 8. 7. 1904.

⁷ *Čech* 9. 7. 1904, s. 1.

Flajšhansovy požadavky jako bezpředmětné, protože ve skutečnosti nejde na české kulturní a politické scéně o spravedlnost, ale o účelový politický boj. Výstižně je popsáno podsouvání vlastní ideologie různých politických frakcí pod Husovo jméno a mizivost pokusů o věrné historické zachycení. „Až dosud jsme mezi zástupci české historické vědy nenalezli muže, jenž by měl tolik odvahy, Husa národu představití přesně historického. Hus sociálních demokratů požívá Husa Staro- a Mladočechů. Oni též našim vědcům odpovídají: Dejte nám pokoj s vašim Husem, my máme svého Husa, který nás učí sociální revoluci sezaváním králů, knížat, biskupů... pro jejich zločiny na člověčenstvu a nás povzbuzuje k zabrání jejich statků.“

Zmíněná argumentace dobře dokumentuje dobovou atmosféru, ale i mnohem širší ráz diskusí o husovské otázce v českých zemích v 19. a 20. století. Málo kdo tak trefně upozornil na hlubokou podjatost většiny pokusů o reinterpretaci Husa i husitského hnutí.

Dalším podnětem pro znovuotevření Husovy otázky bylo r. 1911 vypsání soutěže České akademie věd a umění na práci „Mistr Jan Hus, jeho život, spisy, působení, význam“. Spis měl být dokončen k 500. výročí Husovy smrti a odměna byla vypsána na 1200 korun.⁸ Komise ve složení J. Kalousek, V. J. Nováček, J. Vlček a F. Pastrněk upřesnila, že by práce měla zevrubně a nestranně vylíčit husovskou problematiku podle nejnovějšího stavu vědeckého bádání domácího i zahraničního a vydaných pramenů. Do soutěže se přihlásil katolický teolog Jan Evangelista Sedlák a historik Václav Novotný ve spolupráci s Vlastimilem Kybalem.

Jan Sedlák byl podporován arcibiskupem Lvem Skrbenským z Hříště a k práci přistupoval zcela otevřeně z katolického stanoviska. V předmluvě své, církevní cenzurou schválené knihy⁹ z r. 1915 kritizuje všeobecně tradované Palackého stanovisko pro neznalost traktátové literatury Husovy i Viklefovy. Sám oceňuje Husovy ušlechtilé pohnutky a nasazení, ale ve věci věroučných otázek je zcela nekompromisní. Předmluvu končí ve smířlivém tónu: „Kéž dílo mé přispěje k tomu, aby z činnosti Mistra Husineckého zdůrazňováno bylo heslo míru, nábožensko mravního povznesení českého lidu a obětavá práce národní, nikoliv heslo boje, odboj proti katolické církvi!“

Cenu akademie dostala r. 1918 společná práce V. Novotného a V. Kybala.¹⁰ Novotného text byl faktografickou revizí a doplněním Palackého. Nedokázal jej však překročit v ideologickém východisku. Kybalovo dílo vyznívá vyváženěji a vykazuje poctivou snahu o konfesijní nezatíženost. Nevyhnul se však kritice z katolické strany, jejíž autoři teologicky vzdělaní snadno vyvraceli jeho přesvědčení o úplné dobové pravověrnosti Husova učení. Ostré odmítnutí si z druhé strany také vysloužil od pozdějších marxistů, kteří jej obvinili z rekatolizační falsifikace.¹¹

Známý je postoj profesora Josefa Pekaře, který usiloval o očištění husovské otázky od jednostranných interpretací pomíjejících širokou škálu historických souvislostí

⁸ J. Beran, *Z dějin vědeckého bádání o M. Janu Husovi*, Praha: ČSAV 1965, s. 48. Citováno in. J. Kotyk 2001, s. 131.

⁹ J. Sedlák, *Mistr Jan Hus*, Praha: Dědictví sv. Prokopa (sv. 58). V reprintu vydala Matice cyrilometodějská, Olomouc 1996.

¹⁰ Novotného první svazek „*Mistr Jan Hus. Život a dílo*“ vydal r. 1919 J. Leichter. Druhý svazek vydán také r. 1921. Kybalova část „*Učení M. Jana Husi*“ vyšla až r. 1923 a r. 1931.

¹¹ Srv. R. Kalivoda, *Husitská ideologie*, Praha: ČSAV 1961, s. 159.

s touto problematikou souvisejících. Jako zjednodušující se mu jeví Masarykův výklad akcentující především spojení s protestantismem a zcela vylučující Husova katolická východiska. Byl také kritikem Církve československé, které vytykal rozkolnictví neshodující se s Husovými postoji kritika vědomě setrvávajícího uvnitř katolické církve.

Pro situaci 20. let v Československé republice je příznačná aféra kolem zavedení Husova svátku a následné reakce Vatikánu.¹² V březnu roku 1920 byly po vzrušené debatě v parlamentu ustanoveny státní svátky sv. Václava, Cyrila a Metoděje slavené 1. května a Husova dne 6. července. Proti jeho zavedení protestoval Vatikán, Hlinkova slovenská ľudová strana a německé politické strany. Oslav svátku na Staroměstském náměstí se osobně účastnil jejich čestný předseda premiér Antonín Švehla s prezidentem T. G. Masarykem. Prezident pak nechal nad pražským hradem vyvěsit husitský bílý prapor s rudým kalichem.

V noci 6. července odjel z Prahy na protest papežský nuncius Francesco Marmaggi. Později ministru zahraničí E. Benešovi napsal, že Vatikán považuje účast prezidenta a ministerského předsedy na oslavách za urážku a přerušuje s Československem diplomatické styky.¹³

Mezi reakcemi na vzniklou situaci zaujme Pekařův článek v *Národních listech*,¹⁴ ve kterém se podivuje nad odmítavým stanoviskem katolické církve, která by mohla přijmout Husa jako svého reformátora. S oceněním vzpomíná na vstřícné práce J. Sedláka a V. Kybala. Nakonec je podle něj možné po podrobnějším studiu uznat husitství za hnutí katolické, které je plodem nejryzejšího gotického středověku.

Jako odpověď uveřejnil F. M. Bartoš v *Nové svobodě* článek „O Husa a jeho pravdu“.¹⁵ Tam s politováním konstatuje, že cesty které Pekař staví směrem k Husovi jsou pro moderního katolika neschůdné. Pekařův optimismus je založen na pouze zlomkovité znalosti soudobého katolicismu, neboť poslední naděje v tomto směru byly násilně pohřbeny v boji s modernismem.

Dohrou Marmaggiho aféry pak byla vynucená rezignace pražského arcibiskupa Františka Kordače v r. 1931. Na pražský stolec po něm nastoupil osobní přítel papeže Pia XI. dosavadní biskup v Hradci Králové Karel Kašpar.

V meziválečném Československu byly do polemiky o Husovo dědictví zapojeny všechny křesťanské církve a téměř všechny si je snažily vyhradit pro sebe.

Na prvním místě to byly církve českoobratrská evangelická (ČCE) a československá (ČCS), které za první republiky i po válce pravidelně pořádaly společné husovské oslavy zaměřené výrazně nacionalisticky.¹⁶ Při vzniku budoucí ČCE čeští evangelíci zpočátku uvažovali o názvu „Husova církev“ a později pojmenovali podle Husa alespoň svoji teologickou fakultu. Současně však v době přestupového hnutí uplatňovali i prvky pouze národní a ateistické husovské tradice. Anekdoticky vyznívá výrok

¹² Viz F. M. Bartoš, *Mistr Jan Hus a Vatikán*, Praha 1941. O historické problematice: F. M. Bartoš, *Co víme o Husovi nového*, Praha: Pokrok 1946, s. 124–128.

¹³ Viz A. Klimek, *Boj o Hrad I.*, Praha: Panevropa 1996, s. 339–343.

¹⁴ J. Pekař, K boji o Husa, *Národní listy* 23. 8. 1925.

¹⁵ Článek později přetištěn v Bartošově knize „Co víme o Husovi nového“, pozn. 12.

¹⁶ K tomu viz např. plakát na národní slavnost v Chodově r. 1945: „4. července uplyne 530 let, kdy v německé Kostnici římští křížáci vrahové vydali na hranici velikého mučedníka Kristova, největšího z Čechů ... Mistra Jana Husa.“ Publikováno: „V zájmu pravdy a cti našeho národa“, *Dobry pastyř* 14/1946, s. 177.

jednoho přistoupivšího člena: „Bratře faráři, proč pořád kážeš jen o Ježíši Kristu, my máme přece také Husa a Komenského.“¹⁷ S nemalými rozdíly mezi vírou ČCE a vírou Jana Husa se například Josef Francouz vyrovnával poněkud nepřesvědčivým tvrzením, že Hus zůstal na půdě středověkého učení jen proto, že neměl čas, aby si své stanovisko ujasnil od základu.¹⁸

Oproti tomu ČČS upřímně přiznávala, že její vztah k Husovi, ale také k Cyrilu a Metodějovi spočívá spíše v jejich vztahu k evangeliu, než ve věcech konkrétní věrouky. Nutno připomenout, že tato církev jednala hned po svém vzniku r. 1920 se srbskou pravoslavnou církví o prohlášení Jana Husa za svatého.

K Husovi se horlivě hlásili také čeští pravoslavní, přesvědčení, že se zastával pravoslaví proti útokům vídeňského teologa Sybarta, vyslal Jeronýma Pražského k pravoslavné církvi na Litvě a jak vysvítá z aktů kostnického koncilu, byl mimo jiné odsouzen pro úctu k pravoslavným svatým a účast na eucharistii.¹⁹ Přihlášení k Husovi stálo i u zrodu pravoslavného společenství v českých zemích před první světovou válkou, kdy ideálem spolku Pravoslavná beseda bylo prohlášení Jana Husa a Jeronýma Pražského za pravoslavné svaté. Roku 1946 tvrdil M. Kubiček v *Hlasu pravoslavi*, že Hus zavrhl papežství, ale nechtěl vytvořit novou církev. Vykládal učení totožné s pravoslavím, což bylo uznáno ještě za života jeho bezprostředních učedníků sborovým ustanovením obecného patriarchy. Věděl o pravoslaví, souhlasil s ním a považoval za nutné se s ním spojit.²⁰

K Husovi se hlásili také metodisté, kteří jej dokonce považovali za nepřímého zakladatele metodismu. Například J. Zákoutský napsal, že duch metodismu je duch Husův, protože je to duch Kristův. Metodismus pak nechce dělat nic jiného, než co činil Mistr Jan Hus.²¹

Česká církev starokatolická prohlašuje utrakvistickou tradici Husova učení jako svůj vklad do ideologie starokatolictví vůbec.²²

Shrnutí stanovisek katolické církve v meziválečném období je komplikováno faktem, že podobně jako se stal Hus symbolem konfesijního rozdělení národa, stal se zároveň příčinou polarizace v řadách českých katolíků. Ještě za monarchie stáli někteří kněží jako Dobrovský, Royko, nebo Třebízský u zrodu a formování moderní husovské tradice a zvláště osvícenci jej vyzvedávali jako vzor bezúhonného kněze, oběť justičního zločinu. Oproti tomu zvláště pak církevní představitelé druhé poliny 19. století spolu s konzervativními katolickými politiky, mezi nimiž vyniká kníže Karel IV. Schwarzenberg, přispěli svým ostře protihusovským vystupováním k růstu nevěřivosti proti katolíkům v českých zemích.

Pozoruhodné je prohlášení reformních kněží na schůzi Jednoty katolického duchovenstva z 23. ledna 1919: „Veliká řada hlasujících žádá, aby české duchovenstvo podalo žádost na revizi Husova procesu. Faktum je, že proces byl konán v době všeobecné církevní korupce a že každý soudný člověk je přesvědčen o nezbytnosti revize.

¹⁷ *Církev v proměnách času, Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*, Praha 1969, s. 17.

¹⁸ J. Francouz, *Svíce*, Brno 1946, s. 9.

¹⁹ Srv.: *Český ekumenismus, Theologické kořeny a současná tuť církví*, Praha 1976, s. 185.

²⁰ Mistr Jan Hus a pravoslaví, *Hlas pravoslavi* 6/1946, s. 89.

²¹ Srv.: *Křesťanský buditel*, 1996, s. 96.

²² Srv.: K. Hanf, Významný úkol starokatolictví, *Křesťanská revue* 1930, s. 218.

Jestliže něčím mohl by být nalezen můstek mezi papežem a českým národem, pak je to rehabilitace Husova, přičemž církev získá, protože dokáže, že se jí nejedná o obhajování privilegovaných zlořádů, ale o pravdu. Je faktum, že nám nic neškodí, jako neštěstí, které se v Kostnici stalo. Je sice už trochu pozdě s tím začínat, ale k napravení zla není nikdy pozdě.²³ Zcela opačného názoru však byli konzervativní kněží a Vatikán, který podobná prohlášení vůbec nebral na vědomí a oficiální husovské oslavy v Praze roku 1925 neváhal označit za urážku všech československých katolíků.

Znamením obratu se stala doba sjednocování národa po německé okupaci českých zemí, kdy například olomoucký ortodoxně katolický list *Našinec* neváhal roku 1939 vyzdvihnout spojitost svátku sv. Cyrila a Metoděje a vyjádřit politování nad protikatolickým způsobem, jakým byla oslavována v minulých desetiletích Husova památka: „Důvěrnější srovnání Soluňanů s Mistrem vysokého učení pražského ukazuje leckteré společné ideály a příbuzné cesty. Všichni tři opírali se především o Písmo svaté, které překládali, nebo jehož překlad revidovali. Je-li svatý Cyril geniálním původcem slovenského písma hlaholského a zakladatelem staroslovenského písemnictví, je Hus důmyslným oprávcem českého pravopisu a úspěšným ustavitelům novější spisovné češtiny. Skončil-li Hus nešťastně v Kostnici, vzdálen domova, umírá Konstantin-Cyryl v cizím prostředí římském a Metoděj zakouší na svém těle bič německého biskupa a dlouholeté kruté žalářování. ... Ryzost mravů a zanícenost pro zákon Boží je jim společná, a jako slovanští apoštolové i Jan Hus svým životem i posláním je osobnost převážně náboženská.“²⁴

Po válce v roce 1946 vyzval katolíky i katolické kněze k aktivní účasti na Husových oslavách časopis *Dobrý pastýř*. Začátkem června pak publikoval dopis čtenáře obracející se na katolické členy národních výborů: „Svátku Husova se bát nemusíme. Jen snažme se jej posvětit poznáním Husa skutečného. A kdo si to vezme na starost? Snad domýšlivý pokrokář? Nikoliv. Nýbrž ten, kdo je Husovi nejbližší. A to je věřící katolík.“²⁵ Mezi kněžskými však na zmíněnou výzvu převažovaly ohlasy negativní. Opírali se o poukaz na Husovo bludařství a právoplatné odsouzení a protikatolický podtext dosavadních oslav. Účast kněze by pak podle nich byla jen příčinou pohoršení mezi katolickými věřícími.

K určitému posunu katolického pohledu na Husa přispívaly především články P. Alexandra Heidler²⁶ v časopisu *Katolík*. Heidler v nich rozlišoval mezi katolicismem a klerikalismem, který v tomto pojetí jen bojoval proti bezvěrecké demagogii demagogií náboženskou a snažil se k Husovi zaujmout stanovisko katolické: „Ať soudí vševědoucí a milostivý Bůh toho muže, který snad opravdu do poslední chvíle myslel, že má pravdu, a umíral s mariánskou písní na rtech... Nám nezbyvá než říci: jeho omyly jsou pochopitelné, omluvitelné, snad opravdu nezaviněné, ale jsou to omyly, ke kterým se my katolíci nemůžeme hlásit.“²⁷ Z církevně právního hlediska Heidler zpochybňoval oprávnění kostnického koncilu, přičemž prohlásil, že bludné přesvědčení

²³ *Církev v proměnách času...*, Praha 1969, s. 16.

²⁴ J. Drábek, *Dva památné dny, Našinec* 151/1939, s. 1.

²⁵ K Husovým oslavám, *Dobrý pastýř* 21/1946, s. 321–322.

²⁶ Roku 1973 právě Heidler promluvil jako první katolický kněz při Husových oslavách v Kostnici.

²⁷ A. Heidler, *Hus a Bratři soluňští, Katolík* 13/1946, s. 1.

Husových soudců o nadřazenosti koncilu nad papežem je sice omluvitelné zmatkem doby, totéž však musí platit i o dogmatických omylech Husových.

Na Heidlerovy články došlo do redakce *Katolíku* mnoho rozhořčených dopisů. Jako rozhodčí výrok uzavírající bouřlivou diskusi uveřejnil *Katolík* článek profesora semináře v Hradci Králové Josefa Hájka, který vyzněl ve prospěch Heidlera.²⁸

Komunistická strana Československa se k Husovi přihlásila již za první republiky, ale svou ideologickou kampaň plně rozvinula až po roce 1948. Nejvýraznější osobností na tomto poli se stal Zdeňek Nejedlý, iniciátor projektu znovuvybudování Betlémské kaple v Praze. V Husově učení akcentoval především sociální prvky a prohlásil jej za prvního novověkého revolucionáře.²⁹ Hus by byl dnes hlavou politické strany, nemluvil by z kazatelny, ale z tribuny a jeho strana by byla blízká straně komunistické.

Mezi autory, kteří dále rozvíjeli tuto linii, patří např. František Kavka,³⁰ Robert Kalivoda,³¹ nebo Milan Machovec.³² Zvláštní pozornost byla věnována transformaci husitské tradice v rámci marxismu. Ekonomickými a sociálními aspekty husitství se pak věnovali především Josef Macek³³ a František Graus.³⁴

Roku 1960 vydalo univerzitní nakladatelství v Lovani knihu „*Kacířství Jana Husa*“ belgického benediktina Paula de Vooghta.³⁵ Jeho zájem o Husa se zformoval mezi léty 1933 a 1936, kdy zastával funkci převora v pražském klášteře sv. Vojtěcha a sv. Markéty na Břevnově.

Hned v kritickém přehledu předchozí literatury kritizuje Vooght většinu autorů za ideologizaci husovské problematiky, nekritický a ahistorický přístup. Odmítá jednoznačně zkruslování a dezinterpretace jak na straně novějších badatelů marxistických i zaujatost starších spisů katolických. Nespolehá se příliš na dosavadní koncepce a vše si sám ověřuje v pramenech. V samotné rekonstrukci a výkladu historických událostí Husova osudu je kritický k poměrům v tehdejší církvi a zřetelně sympatizuje s dobovými reformními proudy. Zvláštní přízeň věnuje všem tzv. předchůdcům Husovým.

Při výkladu Husova učení konstatuje kacířskost některých jeho tvrzení, zvláště pak učení o papežském primátu a poslušnosti nadřazeným. Svou další pozornost upírá k samotnému kostnickému procesu, který kritizuje jak z hlediska jeho legitimitnosti při držení konciliaristických názorů koncilu, tak po stránce právní a morální. V konečném hodnocení vyzdvihuje pravověrnost a katolicitu jádra Husova učení radikalizovaného vnějšími tlaky a složitou dobovou situací až k heretickým formulacím. Soudní verdikt koncilu pak odmítá jako nemorální a nelegitimní, protože byl odsouzen člověk lidmi horšími než on sám. Svým způsobem opravdu kacíř, ovšem ne pro své kacířství, ale pro zbožné snahy napravit neutěšené pořádky v církvi.

²⁸ J. Hájek, Právoplatnost kostnického sněmu a Husův proces: Hradec rozhodčím mezi Prahou a Olomoucí, *Katolík* 19/1946, s. 5.

²⁹ Z. Nejedlý, *Hus a naše doba*, Praha 1952, s. 21.

³⁰ F. Kavka, *Husitská revoluční tradice*, Praha: SNPL 1953.

³¹ R. Kalivoda, *Husitská ideologie*, Praha: ČSAV 1961.

³² M. Machovec, *Husovo učení a význam v tradici českého národa*, Praha: ČSAV 1953.

³³ J. Macek, *Husitské revoluční hnutí*, Praha: ČSAV 1952.

³⁴ F. Graus, *Dějiny venkovského lidu v době předhusitské I.-II.*, Praha 1953, 1957.

³⁵ P. de Vooght, *L'herésie de Jean Huss*, Louvain 1960.

Nejzávažnějším principem, který Vooght z Husova učení vybírá, je myšlenka „praveho pastýře“, která je pravověrná a zcela katolická.

Mezi reakcemi na Vooghtovu knihu vyniká práce Milana Machovce,³⁶ kde rozebírá v širších souvislostech situaci v současné katolické církvi s důrazem na probíhající II. vatikánský koncil. Vooghta kritizuje z marxistických pozic a vytyká mu povrchní analýzy sociálně ekonomické situace doby Husovy, z níž sám vyvozuje závěry konvenující s „vědeckým ateismem“ a materialismem. Další četné kritiky si pak Vooghtovo dílo vysloužilo v řadách českých evangelíků.³⁷

3.1. II. vatikánský koncil

Roku 1958 je za nástupce Pia XII. zvolen benátský patriarcha Angelo Giuseppe Roncalli.³⁸ Kardinálové tehdy jistě netušili, že tento „prozatímní“ papež Jan XXIII. dovede církev k největšímu obratu v moderních dějinách a definitivně tak pro katolíky uzavře 19. století. Touto zásadní událostí se stal II. vatikánský koncil probíhající v letech 1962–1965. Samotné svolání koncilu 25. 1. 1959 vyvolalo rozruch svou nečekaností. Po dogmatu o neomylnosti papeže ve věcech víry a mravů přijatém na I. vatikánském koncilu (1869–1870) nikdo nepředpokládal, že bude ještě nějakých koncilů třeba. Ke všemu, co by dříve příslušelo koncilu, se papež vyslovoval ve formě encyklik a církev byla řízena přísně centralisticky římskou kurií. Zvláště tvrdou ranou svobodě v církvi byla encyklika *Humani generis* Pia II., která umožňuje papežům závazné vyjádření k jakémukoliv tématu, a tím je vyjímá ze svobodné diskuse. Do tohoto prostředí vstupuje Jan XXIII. se svou ideou pastoračního koncilu, jehož hlavním úkolem bude hledání odpovídajících forem svědectví církve v moderním světě. Neměl objasňovat otázky nauky a disciplíny, ale měl být koncilem o praktickém životě církve. Heslem papežových myšlenek bylo „aggiornamento“ pocházející z obchodního prostředí. „Aggiornare“ znamená uvést účetní knihy nebo soupisy do současného stavu. To znamená, že to, co je v církvi tradičně lidským učením, se musí přizpůsobovat době. Jestliže byla vůdčím motivem vztahu ke světu v tzv. piánské éře konfrontace, za Jana XXIII. je to pokus o dialog.

Vyhlášení těchto záměrů okamžitě vyvolalo množství nejrůznějších reakcí. Papežovo nejbližší okolí bylo zděšeno a někteří kuriální úředníci odmítali v první chvíli těmto zprávám uvěřit. Odpor kurie se dal očekávat ze dvou důvodů. Na vatikánských úřednicích stála celá organizační a technická tíže této obrovské akce s očekávanými necelými 3000 delegáty, včetně přípravy úmorné úřední agendy, protokolu a dalších nezbytností. Druhým důvodem jsou příčiny ideologické a mocenské. Římská kurie vládnoucí centralisticky skrze své kongregace a komise celé katolické církvi předává fakticky kontrolu koncilním otcům, kteří dělají rozhodnutí s dalekosáhlými důsledky do budoucnosti. Druhou, větší skupinou postavenou proti tomuto konzervativnímu jádru byli progresivisté uznávající naléhavou potřebu změn uvnitř církve.

Z této diference názorového spektra účastníků koncilu a ze snahy o neslyšené žádné hlasů v diskusích plyne nejednoznačnost a ambivalentnost koncilních

³⁶ M. Machovec, *Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa?*, Praha: NPL 1965.

³⁷ Např.: F. M. Bartoš, Na obranu M. Jana proti jeho obránci, in: *Hus stále živý*, Praha 1965.

³⁸ Viz J. Hranička, *Jan XXIII.*, Praha: Svoboda 1966.

textů.³⁹ Můžeme dokonce mluvit o jakémisi kontradikčním pluralismu, který umožňuje výklad různými směry. Ke správnému porozumění tedy nestačí pouhá četba dokumentu, ale i znalost procesu, jeho geneze a průběh hlasování.

II. vatikánský koncil v průběhu čtyř jednacích období (11. 10.–8. 12. 1962, 29. 9. až 4. 12. 1963, 14. 9.–21. 11. 1964 a 14. 9.–8. 12. 1965) přijal 4 konstituce, 9 dekretů a 3 deklarace. Dále se budeme věnovat těm jeho textům, které umožňují katolické církvi nový přístup k Janu Husovi a jeho problematice.

3.2. Konstituce o posvátné liturgii (Sacrosanctum concilium)

Tuto konstituci navrhla Přípravná liturgická komise. Od 22. října 1962 se o ní jednalo a byla dodatečně připomínkována. Nakonec byla jako první koncilový text přijata jako celek. Při slavnostním závěrečném hlasování 4. 12. 1963 získala konstituce 2 147 kladných hlasů a 4 záporné.⁴⁰

Liturgie před koncilem byla výsledkem liturgické reformy papeže Pia V. v roce 1570, kdy byl nově vydán Římský misál. Reforma byla důsledkem dekretů Tri-dentského koncilu. Liturgie byla až na nepodstatné výjimky v celé římské církvi sjednocena a stala se tak jakýmsi identifikačním znakem pro věřící. Vše bylo přesně ustanoveno včetně pohybů a gest kněze. Při běžné mši byly všechny funkce spojeny v rukou kněze, který potichu a doslova četl mešní formulář u oltáře zády k lidu. Věřící se paralelně věnovali soukromé modlitbě nebo zpěvu písní.

V nově stanovené liturgii se staly nejvýraznějšími a přímo symbolickými kroky otočení kněze čelem k lidu a připuštění mateřského jazyka. Tím se zcela změnilo posavadní vyznění směrem ke společenství věřících, kteří mohou být činně a bezprostředně účastni mše.⁴¹ Nejdůležitější výsledky reformy se pokusíme shrnout v následujícím:⁴²

Národní jazyk v liturgii. Rituál je jazykově srozumitelný všem zúčastněným, kteří se na něm mohou plněji podílet a identifikovat se s jeho děním.

Vědomí, že subjektem liturgie je společenství věřících, obec, a že celebrant je jen předsedajícím, ne jediným celebrantem před přihlížejícím společenstvím.

Nové sebezochopení kněze, který stojí sice výlučně proti obci věřících, ale nestojí prostřednictvím mezi Bohem a lidem. Je služebníkem a správcem, ne pánem.

Věcnost římské liturgie oproštěné od historických nánosů a změna jejího divadelního pojetí.

Vedení liturgie směrem k lidu a umístění oltáře co nejbližší věřícím.

Prostor pro větší pestrost forem. Většina mešních textů spíše ve formě návrhů, než závazných pravidel.

³⁹ I. Štampach, Význam II. vatikánského koncilu, in: J. Hanuš – P. Fiala (eds.), *Koncil a česká společnost*, Brno: Centrum pro výzkum demokracie a kultury 2000, s. 132.

⁴⁰ Viz K. Rahner, Úvod ke Konstituci o posvátné liturgii, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002, s. 127. Dále jen: Dokumenty.

⁴¹ Viz K. Richter, *Liturgie a život*, Praha: Vyšehrad 1996, s. 58.

⁴² Viz O. H. Pesch, *Druhý vatikánský koncil 1962–1965*, Praha: Vyšehrad 1996, s. 108–109. Dále jen: Pesch 1996.

Konstituce o liturgii se stala, jako první oficiální koncilní dokument, předznamáním dalšího průběhu sněmu na cestě vstříc lidem dnešního světa. Její výsledky dnes patří k nejtrvalejším a nejzřetelnějším plodům koncilu.

3.3. Věroučná konstituce o církvi (*Lumen gentium*)

První návrh této konstituce předložila přípravná teologická komise k diskusi na konci prvního zasedacího období v roce 1962. Text prošel díky široké diskusi mnoha zásadními úpravami, až byl 21. 11. 1964 schválen 2 151 kladnými hlasy. 5 účastníků bylo proti.⁴³

Lumen gentium nám předkládá několik teologických modelů církve. Jedním z nich je ztotožnění církve se svátostí. Zde je nutno předem uvést, že nejde o krok směrem k tezi o neviditelné církvi. Přesto se konstituce ve svých dalších důrazech v několika bodech blíží reformačnímu pojetí. Svátostnost církve, jak napovídá katolické učení o svátostech, spočívá ve „znamení“ a „instrumentalitě“. Akcentuje se zde jistá dichotomie a intencionalita svátosti. Tím cílem, na který je poukazováno a ke kterému má směřovat, je jednota lidí s Bohem a mezi sebou.⁴⁴ Svátost pak neúčinkuje *ex opere operato*, ale realizuje se jen tehdy, když se přijímá ve víře a odevzdanosti. Nestačí tedy být objektivně členem, ale je nutné přijímat církev jako svátost. „Bůh svolal a založil shromáždění těch, kdo s vírou vzhlízejí ke Kristu jako původci spásy a zdroji jednoty a pokoje, jako svou církev.“⁴⁵ Od této myšlenky je již jen krok k dalšímu ústřednímu obrazu církve II. vatikánského koncilu.

Církev je popsána jako lid Boží, ve kterém je každý pokřtěný knězem a účastní se na učitelském úřadu církve. Všeobecné kněžství a kněžství hierarchické se od sebe liší ne stupněm, ale svou podstatou. Tato formulace má ujasnit že řadový věřící není křesťanem nižšího řádu, než ordinovaný kněz. Ten je nositelem zvláštní služby, kterou vykonává pro ostatní spolupokřtěné. Pesch na tomto místě dodává, že ona ordinace (kněžské svěcení) je ve skutečnosti pověření, a to je pojem právní, nikoliv ontologický, jak by se z textu konstituce mohlo na první pohled zdát.⁴⁶

V neposlední řadě je třeba pohlížet na církev jako na *communio*, tedy společenství. Toto společenství je odrazem vztahů v Božské trojici a realizuje se v jednotlivých místních církvích.

Z celkového vyznění Věroučné encykliky o církvi zaznívá nově a zřetelně vedle tradičního pojetí církve jako hierarchie také koncept společenství a božího lidu. Tzv. *laici*, o kterých nebyla v dřívější eklesiologii téměř řeč, se stávají nositeli vlastního poslání církve ve světě a hierarchové jako by jim měli pouze poskytovat nutné zázemí. Zmíněné pojetí však nevyznívá zcela přesvědčivě, protože vedle něj zřetelně existuje v dokumentech i linie tradiční.

⁴³ Viz K. Rahner, Úvod k věroučné konstituci o církvi, in: Dokumenty, s. 31.

⁴⁴ Srv. *Lumen gentium* 1, 2, Dokumenty, s. 37–38.

⁴⁵ *Lumen gentium* 2, 9, Dokumenty, s. 45.

⁴⁶ Srv. Pesch 1996, s. 179.

3.4. Věřoučná konstituce o Božím zjevení (Dei verbum)

Již při projednávání přípravného textu „O pramenech zjevení“ roku 1962 vznikl na koncilu odpor proti pokračování v ostré diskusi. Jan XXIII. proto jmenoval novou smíšenou komisi, která připravila nové podklady textu „O Božím zjevení“ roku 1963. Po roce byla připravena třetí verze. Teprve v průběhu třetího zasedacího období se podařilo vypracovat již čtvrtý text, který byl ovšem schválen až roku 1965. V hlasování získal 2 344 hlasů proti 6 záporným.⁴⁷

U této konstituce se zdržíme jen krátce a to v otázce poměru Písma, tradice a učitelského úřadu. Zcela kompromisní stanovisko dokumentu nechává tuto otázku podobně jako Tridentický sněm otevřenou. „Je tedy zřejmé, že posvátná tradice, Písmo svaté a učitelský úřad církve jsou podle moudrého Božího rozhodnutí tak spolu spojeny a sdruženy, že jedno bez druhých dvou nemůže být, a že všichni tři činitelé zároveň ... přispívají účinně ke spáse duší.“⁴⁸ Důležitá je formulace o vztahu úřadu a Písma. „Tento učitelský úřad však není nad Božím slovem, ale slouží mu tak, že učí jen to, co bylo předáno,... Boží slovo zbožně slyší, svědomitě střeží a věrně vykládá a z tohoto jediného pokladu víry čerpá všecko, co předkládá k věření jako zjevení od Boha.“⁴⁹

V závěrečné kapitole pak sněm naléhavě vybízí všechny věřící k častému a pečlivému čtení Písma svatého.

3.5. Dekret o službě a životě kněží (Presbyterium ordinis)

Tento dekret vznikl ze 17 návrhů předkoncilní Komise pro kázeň duchovenstva křesťanského lidu. Při hlasování o jeho upravené formě byl roku 1964 zamítnut 1 199 hlasy proti 930. Po několikerém přepracování jej při slavnostním hlasování roku 1965 schválilo 2 390 hlasujících, zamítli 4.⁵⁰

V dekretu si povšimneme několika málo instrukcí a napomenutí týkajících se života kněžstva.

Kněží jakožto spolupracovníci biskupů mají především povinnost hlásat všem Boží evangelium. Při hlásání pak neučí vlastní moudrost, nýbrž Boží slovo. Po vzoru Krista mají být dobrými pastýři a být připraveni položit život za své „ovce“.

Oddíl pojednávající o vztahu ke světu a pozemským statkům kněze nabádá k dobrovolné chudobě. Pozemské statky, které spravují, mají využívat pouze k zajištění bohoslužeb, potřeb duchovenstva a zvláště k péči o chudé a potřebné. Žádné církevní úřady pak nemají být pramenem osobního zisku jejich držitelů. Zvláště biskupové jsou napomínáni, aby se vystříhali jakéhokoliv zdání přepychu a všeho, co by mohlo odpuzovat chudé, kterým jsou poslání kázat evangelium.⁵¹

⁴⁷ K. Rahner, Úvod k Věřoučné konstituci o Božím zjevení, in: Dokumenty, s. 103.

⁴⁸ Dei verbum 2,10, Dokumenty, s. 114.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ K. Rahner, Úvod k Dekretu o službě a životě kněží, in: dokumenty, s. 301.

⁵¹ Srv. Presbyterium ordinis 3, 2, 17, Dokumenty, s. 332.

3.6. Deklarace o náboženské svobodě (*Dignitatis humanae*)

Tato deklarace náležela původně jako pátá kapitola ke schématu o ekumenismu, které vypracoval sekretariát pro jednotu křesťanů. Koncilu byla předložena v druhém zasedacím období v listopadu 1963. Text byl několikrát přepracováván a nakonec schválen roku 1965 jako samostatná deklarace 2 308 hlasů pro, 70 proti při 8 neplatných.

Pro správné posouzení tohoto dokumentu je třeba dodat, že ještě návrh „O církvi“ z roku 1962 obsahoval názor, který byl zvlášť výrazně formulován v 19. století a byl pokládán za vzor katolické nesnášenlivosti: Je-li většina lidí v nějakém státě katolická, pak musí být i stát katolický. Příslušníci jiných vyznání nemají právo vyznávat svou víru veřejně. Podle okolností a pro veřejné dobro má a musí stát jejich vyznání tolerovat. Je-li v nějakém státě většina lidí nekatolická, pak se má stát řídit přírodním právem, tj. má ponechat všechnu svobodu jak jednotlivým katolíkům, tak celé církvi. V tomto pojetí je tolerance pouhé snášení a o vlastní náboženské svobodě se nedá mluvit. Tato kapitola byla hned s prvním návrhem dokumentu „O církvi“ vypuštěna.⁵²

Deklarace je v jistém smyslu bezprostředně spjata s českými dějinami a historickým dědictvím osudu Jana Husa. Spojovacím článkem je osobnost pražského arcibiskupa Josefa kardinála Berana (1888–1969). Český primas žijící tou dobou již v nuceném exilu mohl své vystoupení na půdě koncilu podepřít autoritou „vznavače“. Ve všeobecně známosti byly jeho osudy za okupace Československa, kdy byl vězněn v koncentračním táboře, stejně jako jeho domácí věznění komunistickým režimem v padesátých letech.

20. září 1965 pronesl Beran v rámci diskuse o náboženské svobodě významný projev apelující na koncil, aby se jasně přihlásil k ideji svobody lidského svědomí. Jakýkoliv postup proti svobodě svědomí je morálně závadný i tehdy, jestliže jsou jeho původci přesvědčeni, že jde o prospěch pravé víry. Jako konkrétní příklad uvedl české dějiny: „Tak se zdá, že i v mé vlasti katolická církev stále trpí pro to, co bylo v minulosti jejím jménem vykonáno proti svobodě svědomí, jako bylo v 15. století upálení kněze Jana Husa, nebo v 17. století vnější donucení velké části českého národa, aby zase přijal katolickou víru, podle zásady „Cuius regio – eius religio“, jež byla uplatňována. Světská moc, i když chce sloužit katolické církvi, nebo to aspoň předstírá, ve skutečnosti takovými činy způsobuje trvalou skrytou ránu v srdci národa. Toto trauma brzdilo pokrok duchovního života a nepřátelům církve poskytovalo a poskytuje lacinou látku k agitaci.“

Tak nás tedy i dějiny napomínají, abychom zásadu náboženské svobody a svobody svědomí vyhlásili jasnými slovy a bez výhrad, které by pramenily z oportunistických důvodů. Jestliže se tak stane, a to i v duchu pokání za hříchy v této věci spáchané, mohutné vzroste autorita naší církve k prospěchu národů.⁵³

V samotné deklaraci pak opravdu čteme, že náboženská svoboda záleží v tom, že všichni lidé musí být prosti nátlaku jak ze strany jednotlivců, tak ze strany společenských skupin a jakékoliv lidské moci, takže nikdo ani nesmí být donucován jednat

⁵² K. Rahner, Úvod k Deklaraci o náboženské svobodě, in: Dokumenty, s. 559.

⁵³ Acta synodalia 4, s. 393–394. Český publikováno v knize *II. vatikánský sněm* vydané Křesťanskou akademií v Římě roku 1966, s. 287 a v Teologických textech 5/1995, s. 150.

v oblasti náboženství proti svému svědomí, ani mu nesmí být zabraňováno jednat podle svého svědomí soukromě i veřejně.⁶⁴ Nikdo nemá být nucen k přijetí víry proti své vůli, protože pravda nevznáší svůj nárok jinak, než silou pravdy samé.⁶⁵

3.7. Dekret o ekumenismu (*Unitatis redintegratio*)

Dekret byl navržen, když koncil v prosinci 1962 rozhodl, že se mají shrnout do jediného dokumentu tři návrhy textů rozdílného původu, které se týkají ekumenické otázky. Za schéma tohoto dekretu odpovídal Sekretariát pro jednotu křesťanů. Znění textu se projednávalo a pozměňovalo ve druhém a třetím zasedacím období v letech 1963 a 1964. Nakonec bylo ještě na přímý papežův pokyn provedeno několik textových změn. Definitivní znění bylo 21. 11. 1963 přijato poměrem 2 137 hlasů proti 11 záporným.⁶⁶

Dekret je rozdělen do tří kapitol, z nichž první dvě pojednávají obecně o katolických ekumenických zásadách a o jejich praktickém naplňování. Třetí kapitola je věnována konkrétním církvím a náboženským společnostem mimo katolickou církev. Výklad je rozdělen na křesťanské tradice Východu a Západu.

My se zde nebudeme podrobně věnovat katolickému konceptu ekumenismu. Spíše se zaměříme na některé praktické pokyny s významem pro diskusi o husovské otázce v 90. letech 20. století.

Jedním z prvních kroků, k nimž církev vybízí, je odstranění dezinterpretací týkajících se „odloučených bratří“. „...snahy o odstranění slov, názorů a skutků, které podle spravedlnosti a pravdy neodpovídají skutečnému stavu odloučených bratří, a tím znesnadňují vzájemné vztahy s nimi.“⁶⁷ Těžištěm vzájemného mezikonfesního setkávání má být dialog. Ten má být veden „dobře připravenými odborníky na setkání křesťanů z různých církví nebo společností, konaných v duchu zbožnosti; v něm každý hlouběji vyloží nauku svého společenství a zřetelně ukáže její charakteristické rysy.“⁶⁸

Bez zajímavosti není ani poněkud „orwellovská“ poznámka v dekretu, která upozorňuje na „hierarchii pravd“ katolického učení umožňující jistou pružnost katolických stanovisek v ekumenickém dialogu.⁶⁹

3.8. Reakce na koncil

Roku 1965 uvedl krakovský list *Tygodnik powszechny* článek biskupa Mariana Rechowicze zabývající se osudem Jana Husa.⁶⁰ Poukazuje na rozporuplné hodnocení jeho postavy v dějinách a vyzývá ke změně pohledu katolické církve na tohoto reformátora. Zastává stanovisko, že Hus má být zproštěn obvinění z hereze a požaduje revizi kostnického procesu. Husův proces staví do jedné řady s dalšími omyly církve

⁶⁴ Srv. *Dignitas humanae* 1, 2, Dokumenty, s. 564.

⁶⁵ Srv. *Dignitas humanae* 1, 1, Dokumenty, s. 563.

⁶⁶ K. Rahner, Úvod k Dekretu o ekumenismu, in: Dokumenty, s. 435.

⁶⁷ *Unitatis redintegratio* 1, 4, Dokumenty, s. 444.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Srv. Pesch 1996, s. 218.

⁶⁰ M. Rechowicz, Jan Hus, *Tygodnik powszechny* 52/1965.

jako je spor s Koperníkem nebo Galileem. Velký rozdíl však vidí mezi společenským dosahem nových přírodovědných modelů světa a formulováním nových eklesiologických myšlenek jako tomu bylo u Husa. Rechowitcz pak v závěru navrhuje přijetí Jana Husa v nové perspektivě otevřené současné církvi II. vatikánským koncilem a jeho reformami.

Dalším polským autorem zajímavícím se o Husa v souvislosti s koncilem je historik filosofie Stefan Swieżawsky. Při svém prvním setkání s papežem byl Janem Pavlem II. upozorněn na Husovu osobnost a na otázky vztahu ke koncilním reformám, na jejichž přípravě se sám podílel.⁶¹ Swieżawski je přesvědčen, že teprve koncil umožnil zlom v tradičním katolickém pohledu na Husa a také definitivní rozchod s ideou panující církve. Koncilní teologie podle něj definitivně uzavírá éru absolutisticko teokratického modelu konstantinovské církve a otevírá cestu nové eklesiologii. Právě Husovo pojetí shledává současným trendům velmi blízké. Ve své studii z poloviny osmdesátých let s názvem Jan Hus – heretik, nebo předchůdce II. vatikánského koncilu? požaduje, aby papež zahájil revizi procesu a osvobodil tak Husovu mučednickou postavu od falešných výčitek a dezinterpretací.⁶²

4. Katolická církev a Jan Hus po r. 1989

Po uvolnění politické situace ve východním bloku se prvním velkým impulsem k přehodnocení stanoviska katolické církve k Janu Husovi stala návštěva Jana Pavla II. v Československu roku 1990.

21. dubna v projevu k představitelům kultury a nekatolických církví papež mimo jiné řekl: „Vzpomínám, jak na Druhém vatikánském koncilu vystoupil právě český kardinál, arcibiskup Josef Beran s projevem na obranu zásady náboženské svobody a snášelnivosti. Při tom s bolestí připomenul osud českého kněze Jana Husa a také násilí a výstřednosti, které se tenkrát a pak i později rozmohly. Mám v živé paměti slova, která kardinál arcibiskup řekl o tomto knězi, který má tak velký význam pro náboženskou a kulturní dějiny českého národa. Bude úkolem odborníků – v první řadě českých teologů – vymezit přesněji místo, které mistru Janu Husovi náleží mezi reformátory církve, vedle jiných známých postav českého středověku, jako byli Tomáš ze Štítného nebo Jan Milič z Kroměříže. V každém případě však, odhlížeje od teologických názorů, které zastával, nelze Husovi upřít bezúhonnost osobního života a úsilí o vzdělání a mravní povznesení národa.“⁶³

Zmínka o Husovi byla v projevu zasazena do širšího rámce úsilí o ekumenický dialog mezi křesťany a překonání historických příčin rozdělení. Zvláště pak byl zvývednut význam těch hodnot, které mohou být společně sdíleny všemi stranami a stát se tak integračním principem nové české společnosti.

Papežovo prohlášení se stalo jedním z podnětů k uspořádání vědeckého symposia „Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi“ v německém Bayreuthu ve dnech

⁶¹ Viz Dominik Duka, Předchůdci mistra Jana Husa, in: *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.–26. září v Bayreuthu*, SRN, ed. Jan Blahoslav Lášek, Praha: Česká křesťanská akademie a Husitská fakulta UK 1995, s. 51. Dále jen Jan Hus mezi epochami 1995.

⁶² S. Swieżawski, Jan Hus – heretyk czy prekursor vaticanicum secundum?, *Tygodnik powszechny* 6/1986.

⁶³ Projev Jana Pavla II. k představitelům kultury a nekatolických církví v Praze 21. 4. 1990, *Katolický týdeník* 20/1990, s. 3.

22.–26. září 1993. Účastnilo se ho 150 vědců různého vyznání ze 13 zemí. Předneseno bylo asi 40 příspěvků, které vyšly r. 1995 ve sborníku.⁶⁴

V úvodním článku sborníku vyzdvihl jeden z čestných prorektorů symposia Edward kardinál Cassidy, předseda Papežské rady na podporu sjednocení křesťanů papežův zájem o toto téma jako výraz snahy katolické církve vyrovnat se s vlastní minulostí a otevřít cestu k novému ekumenickému sblížení. Ústředním motem tohoto směřování je společné „očistění našich vzpomínek“ a upřímné uznání vzájemných křivd a omylů vzniklých při rozepřích, kdy ve skutečnosti chtěla každá strana učinit církev věrnější Pánově vůli.⁶⁵ Jako příklad pak uvedl ekumenický dialog o ostatních velkých reformátorech církve. Prototypem usmíření by mohlo být společné prohlášení papeže Pavla VI. a patriarchy Athenagorase I. ze 7. prosince 1976 formálně odstraňující překážky sblížení katolické a pravoslavné církve.

Z množství příspěvků jsou pro naše téma zajímavé některé tendence se záměrem demytologizovat Husův obraz a jiné ukazující jej jako předchůdce II. vatikánského koncilu. K těm prvním lze přičíst referát Ferdinanda Seibta z Mnichova, který odmítá označit Husa za mučedníka svobody svědomí a poukazuje na mnohem pragmatičtější důvody jeho rezistence.⁶⁶ Hus se neodvolával na svobodu svědomí, ale na autoritu bible. Naopak se dříve plně zasazoval o upálení kacířů, pokud se prokazatelně odchýlili od pravé víry. V Kostnici pak chtěl kryt své pražské přívržence před nařčením z kacířství, kdyby před koncilem odvolal. Hus tedy podle Seibta neumírá za svobodu svědomí, ale za bezúhonnost svého poslání a svých přátel.

Do spojitosti s předjímáním II. vatikánského koncilu uvádí Jana Husa Enrico Molnár v článku „Viklef, Hus a problém autority“.⁶⁷ Podle jeho názoru Hus přijal na rozdíl od Viklefa, svatou tradici, církevní otce, obecné koncily i církevní právo, pokud jejich pozice byly shodné s písmem svatým, což je blízké kritérium koncilu. Podobně argumentuje i František Holeček,⁶⁸ když dává do souvislosti Husův model církve s deklarací o náboženské svobodě *Dignitatis Humanae*, kde se píše: „A všichni lidé mají povinnost hledat pravdu především o Bohu a o jeho církvi, a poznanou pravdu přijmout a zachovávat... Jsou též zavázáni přidržet se poznané pravdy a podle jejich požadavků se řídit celý život.“⁶⁹

V roce 1993 byla Českou biskupskou konferencí ustavena „Komise pro studium problematiky, spojené s osobností, životem a dílem M. Jana Husa“. Jejím předsedou se stal pražský arcibiskup Miloslav Vlk a sekretářem paulán František Holeček. S počátky působení husovské komise byl spojen optimismus ve věci rehabilitace Mistra Jana Husa, doprovázený velkými gesty domácích církevních představitelů. Ilustrující jsou proslovy při oslavách v Husinci nebo Betlémské kapli. V roce 1996 v Husinci arcibiskup Vlk mimo jiné řekl: „Je senzací, že tady je kardinál katolické církve a v tomto společenství hovoří... Je to velké znamení... Je nutné nad dobou a

⁶⁴ Jan Hus mezi epochami 1995.

⁶⁵ Srv.: Edward Idris Cassidy, Jan Hus z pohledu různých dob, národů a konfesí, in: Jan Hus mezi epochami, 1995, s. 21.

⁶⁶ Ferdinand Seibt, Husitství v evropských dějinách, in: Jan Hus mezi epochami 1995, s. 29.

⁶⁷ In.: Jan Hus mezi epochami 1995, s. 104–114.

⁶⁸ František Holeček, Husovo pojetí církve, in: Jan Hus mezi epochami 1995, s. 144.

⁶⁹ *Dignitatis Humanae* 1, 4, Dokumenty, s. 567.

jejími důsledky, mezi něž patří také smrt Mistra Jana Husa, vyslovit politování, a to také činím. Současní papežové jsou uznávanou morální autoritou a nás katolíky především rozhodně vybízejí, abychom měli odvahu i veřejně uznat své chyby v minulosti. Pravda nás osvobodí!⁷⁰ Podobná slova lítosti a omluvy pronesl i papež při své návštěvě České republiky na ekumenické bohoslužbě ve sv. Vítu v r. 1997. Téhož roku vyslovil omluvu a prosbu za odpuštění ke katolíkům na cyrilometodějské pouti na Velehradě senior Církve československé evangelické Pavel Smetana: „Rehabilitační“ optimismus proniká i z rozhovoru se sekretářem komise Františkem Holečkem otištěný v *Rovnosti* r. 1997. Holeček si zde pochvaluje ekumenicky plodné ovzduší uvnitř komise a prezentuje některé společné závěry: „Ani jeden ze článků, které jsou Husovi přisuzovány a za něž byl odsouzen, neobsahuje žádné omyly proti vyznání víry, proti dogmatu. Sama tehdejší definice kacířství nebyla porušena včetně obvinění, že Hus kázal v rozporu s Písmem svatým. Husovi nebyla prokázána ani tvrdošijnost, ani zatvrzelost v hájení svých názorů.“

Za druhé je sporná kompetence tribunálu. Většina soudců byla sama postižena církevními cenzurami ostatních papežů.

Za třetí se většina soudců podílela na zrodu tzv. konciliaristického hnutí, které samo o sobě bylo později odsouzeno jako bludné.

Za čtvrté, mistr Jan byl v tu dobu stále ještě mistrem na pražské universitě, a ta především měla právo – jako jediný kompetentní tribunál – soudit své mistry.

Za páté, Husovi nikdy nebyl prokázán úmysl kázat blud.

A za šesté, Hus několikrát žádal koncil, aby ho poučil, v čem je kacířem. Nikdy se tak nestalo, ačkoli na to měl plné právo.⁷¹

Holeček zde v drobných obměnách opakuje argumenty obhájců Husa z 19. stol. Podobné formulace můžeme nalézt např. v článku Josefa Kalouska z r. 1861 publikovaném v časopise *Pokrok*.⁷²

Ještě dál jde Stefan Swieżawsky, když v rozhovoru pro magazín *Gazety Wyborczej* přivítal myšlenku svatořečení Jana Husa katolickou církví.⁷³ Hus je podle něj symbolem obětí mučedníků za nový model církve naposledy načrtnutým II. vatikánským koncilem – církve ztotožňované s Božím lidem.

Ve dnech 15.–18. prosince 1999 uspořádaly Centrální výbor Velkého jubilea 2000 a Česká biskupská konference spolu s Akademií věd České republiky a Univerzitou Karlovou na Lateránské univerzitě v Římě Mezinárodní konferenci o Janu Husovi. Symposium bylo zařazeno do programu „očisty paměti“ spojené s oslavami roku 2000 vedle bádání o dějinách inkvizice a antisemitismu.

Již v r. 1994 vyšel apoštolský list Jana Pavla II. *Tertio millennio adveniente* o přípravě na jubilejní rok 2000. Text se nese v duchu bilancování uplynulých století a formování vizí pro vstup do nového tisíciletí. Jedním z jeho vůdčích motivů je příznání chyb členů církve a prosba za odpuštění: „Je rovněž správné, aby církev, zatímco se druhé tisíciletí chýlí ke konci, s jasnějším vědomím vzala na sebe hřích svých synů

⁷⁰ Miloslav Vlk, Mistr Jan Hus – znamení sjednocení, *Katolický týdeník* 28/1997, s. 1.

⁷¹ V Kostnici bylo pro Jana připraveno jeviště i role. Rozhovor Jiřího Vondráčka s Františkem Holečkem, *Rovnost* 4. 7. 1997, s. 7.

⁷² Viz pozn. č. 3.

⁷³ Tylko drogi sa różne. Rozhovor Pavla Goźlińskiego s Stefanem Swieżawským, *Gazeta Wyborcza* 12. 6. 1998, s. 30. Česky vyšlo v *Teologickém sborníku* 2/1999.

ve vzpomínce na všechny situace v průběhu dějin, kdy se vzdálili od ducha Krista a jeho evangelia, a na místo svědectví života, inspirovaného hodnotami víry, poskytovali světu podívanou na způsoby myšlení a jednání, které byly skutečnými formami protisvědectví a pohoršení.⁷⁴ V textu je pak zvláště zdůrazněna lítost na všemi událostmi vedoucími k rozdělení křesťanstva a deklarována snaha o opětné sblížení.

V tomto kontextu uspořádaná konference za účasti asi stovky odborníků z několika zemí a vysokých církevních představitelů různých vyznání se nesla podle svědectví účastníků na vysoké odborné interdisciplinární úrovni v nadkonfesionálním duchu.⁷⁵ Její usprádaní se stalo přirozeným vyústěním práce husovské komise při České biskupské konferenci. Celkem zazněly čtyři bloky referátů na témata: Jan Hus v souvislostech své doby, Husovo učení v ekumenické perspektivě, Proces s Janem Husem a Jan Hus v paměti církve a svého národa.

Pro formování hodnocení Husovy kauzy měl jistě mimo jiné určující vliv příspěvek právního historika Jiřího Kejře, který se věnoval kostnickému procesu z hlediska kanonického práva.⁷⁶ Autor podrobně analyzuje procesní kroky proti Husovi vedené od jeho sporů s arcibiskupstvím v r. 1408 až po jeho odsouzení v Kostnici. Ve své studii přesvědčivě dokládá, že na Husovi nebyl z hlediska církevního práva spáchán justiční zločin. „Pozdější ověření několikrát ukázalo, že Hus se neprovinil vším, co mu bylo kladeno za vinu. Ale podle procesních pravidel byl soud povinen přijmout svědectví, jenž mu byla podávána. Po procesuální stránce nebylo zjištěno žádné pochybení soudu. Jedinou odchylkou od řádného průběhu procesu byly Husovy výslechy – a ty byly vymoženy v Husův prospěch... V rozporu mezi morálkou a právem, který se nejednou projevil v různých právních systémech, byla pro Husa rozhodující kategorií morálka a vůle řídit se dle zákona Božího. Podle norem kanonického práva, které aplikoval soudní tribunál koncilu, podle rozhodnutí legitimisticky uvažujících soudců se Hus provinil. Mezi Husem a jeho soudci zela neprekročitelná propast.“⁷⁷

Závěrečné slovo pronesl při audienci pro účastníky symposia papež Jan Pavel II. Ve svém projevu nazval Husa reformátorem církve, vyzdvihl jeho mravní odvahu a vzpomněl politováníhodných okolností jeho smrti. „Dnes, v předvečer Velkého jubilea, cítím povinnost vyslovit hlubokou lítost nad krutou smrtí způsobenou Janu Husovi a nad následným zraněním myslí a srdce českého národa, v němž to vyvolalo konflikty a rozdělení.“⁷⁸ Dalšími tématy jeho řeči bylo ocenění vědecké práce ekumenické husovské komise a výzva k napravování historických rozkolů. Celé závěrečné slavnosti se účastnil i prezident Václav Havel, který vystoupil s projevem. Několik českých badatelů obou konfesí pak bylo oceněno papežskými řády.

Reakce účastníků symposia na papežovo vyjádření byly vesměs kladné s tím, že od nejvyššího představitele katolické církve nemohlo zaznít více. Ozvalo se však i

⁷⁴ Jan Pavel II, *Tertio millennio adveniente. Apoštolský list Jana Pavla II. o přípravě na jubilejní rok 2000 z 10. listopadu 1994*, Praha: Zvon 1995, s. 34.

⁷⁵ Srv. Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka, *Jan Hus ve Vatikánu pohledem účastníků lateránského symposia. Dějiny a současnost 2/2002*, s. 28–35.

⁷⁶ V knižním rozšířeném vydání: Jiří Kejř, *Husův proces*, Praha: Vyšehrad 2000. Dále jen: Kejř 2000.

⁷⁷ Kejř 2000, s. 211–212.

⁷⁸ Jan Pavel II., *Projev k účastníkům Symposia o Mistru Janu Husovi v Římě při závěrečné audienci 17. 12. 1999*, *Teologické texty 5/1999*, s. 172.

několik kritických hlasů, požadujících zřetelnější vyjádření. Někteří pak vyjádřili pochyby, zdali je to opravdu maximum, kam až může katolická církev jít.⁷⁹

V českém tisku se mezi ohlasy na Lateránské symposium objevilo několik kritických reakcí upozorňujících na absenci vyjádření církevního magisteria k Husově eklesiologii a zklamáním pouhým morálním oceněním jeho osoby.⁸⁰ František Holeček v rozhovoru publikovaném r. 2000 v Respektu shrnuje výsledky dosavadního úsilí takto: „Vítězstvím je, že se podařilo navázat důvěryhodný dialog a že se hlava římskokatolické církve dokáže s úctou sklonit před mravním postojem a osobní statečností Mistra Jana Husa.“⁸¹

5. Závěr

Ještě na začátku 20. století byl Jan Hus pro katolíky heretik a kacíř. Na konci století jej papež ocenil jako člověka s velkou mravní odvahou a veřejně litoval jeho smrti. Přes jisté zklamání velkých očekávání ve věci jeho případné „rehabilitace“ musíme konstatovat, že jde ze strany katolické církve příznačné svým konservatismem o veliký krok. Při hledání příčin, které tento posun umožnily, si nemůžeme nepovšimnout převratného vývoje odvozeného od zasedání II. vatikánského koncilu.

Byl to především celkový charakter koncilu, který ukončil několik století trvající uzavření katolické církve započaté Tridentským sněmem a protireformací. Bylo upuštěno od množství liturgických, právních a věroučných residuí vzniklých v průběhu druhého tisíciletí. A právě tyto tendence pak umožnily dalekosáhlé změny postoje církve ke své minulosti, v níž má své místo i proces s Mistrem Janem Husem.

Kdybychom se chtěli podívat, které konkrétní závěry koncilu sblížují Husa se současným katolicismem, byla by to zřejmě především Věroučná konstituce o církvi *Lumen gentium* otevírající nové perspektivy pohledu na definování církve. Tato tematika zaujímající i v díle Husově ústřední místo, vyústila v koncilních dokumentech v prohlášení ukazující církev jako společenství Božího lidu a jako svátost, jejíž přijetí není možné bez odevzdanosti a víry. Součástí tohoto konceptu je i vyzdvižení obecného kněžství, jehož nositeli jsou všichni členové církve, tedy i laici.

Na význam společenství božího lidu odkazuje i liturgická reforma vycházející z konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*. Nová liturgie se očistila od potridentské teatrality a zároveň přesunula své těžiště do centra společenství věřících. Tento „koperníkovský“ obrat se neudál pouze konceptuálně, ale i opticky a mše sloužená čelem k lidu se stala paradoxně nejviditelnějším ovocem koncilu.

Dokumentem nejúžejí spojeným s Janem Husem a českým prostředím je deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*. U jejího zrodu stál apel českého kardinála Josefa Berana, který zmínil politováníhodný osud Husův a jeho neblahé dějinné konsekvence právě jako důsledek útlaku svobody svědomí. Do výsledného textu se pak dostala slova o nepřípustnosti jakéhokoliv zasahování do svobody svě-

⁷⁹ Srv. vzpomínky účastníků in: Jaroslav Pánek, Miloslav Polívka, *Jan Hus ve Vatikánu. Mezinárodní rozprava o českém reformátorovi 15. století a jeho recepci na prahu třetího tisíciletí*, Praha: Historický ústav 2000.

⁸⁰ Např. Pavel Spunar, *Rehabilitace M. Jana Husi?*, *Studie o rukopisech* XXXIV 2001, s. 251–253.

⁸¹ Rozhovor Petra Holuba s Františkem Holečkem, *Respekt* 28/2000, s. 13.

domí jednotlivce ve věcech náboženství a do jednání s tím souvisejícího. Vedle toho zde najdeme i „husovskou“ formulaci o pravdě, která se prosazuje pouze silou pravdy samé.

Pro nový přístup k Janu Husovi a reformaci je důležitý i dekret o ekumenismu *Unitatis redintegratio*. Jeho největším přínosem je, že není pouhou výzvou k návratu pro odpadlíky, jak tomu bylo doposud, ale že nabádá k vzájemnému dialogu mezi katolíky a ostatními křesťany za účelem odstranění historických dezinterpretací a nalezení společné pravdy. Silný apel na ekumenické sblížení pak provází církevní politiku i v následných desetiletích.

Dalším milníkem v procesu sebereflexe katolické církve po staletích uzavřenosti a sebestřednosti jsou oslavy Jubilejního roku 2000. Šest let před oslavami vychází papežův programový list *Tertio millenio adveniente* s plánem příprav. Jejich důležitou součástí je vyrovnání se církve se svou minulostí a přijetí zodpovědnosti. Za tímto účelem pak probíhají vědecké výzkumy a symposia za účasti zástupců různých stran věnované čarodějnickým procesům, protireformaci, antisemitismu etc. Součástí tohoto rozsáhlého dění se stala i vědecká, ekumenická rozprava a následné vyjádření papeže k případu Jana Husa.

Přípravné období práce komise zabývající se Husovskou problematikou bylo charakteristické jistým optimismem, jak daleko až katolická církev na své cestě k Husovi dojde. V některých textech se psalo dokonce o možné beatifikaci. Závěrečné symposium v Lateránu se již neslo ve střízlivějším duchu, zvláště díky referátu doc. Kejře o procesní korektnosti kostnického procesu.

V očekávaném papežově proslavu zazněla pouze konečná slova lítosti nad Husovou tragickou smrtí a ocenění jeho mravních kvalit. Takovéto vyústění celého úsilí bylo zklamáním pro ty, kteří si všimli, že nebyly explicitně odsouzeny pořádáky v pozdně středověké církvi, ani posouzena Husova teologie, i když k tomu dávají texty II. vatikánského koncilu prostor. Nebylo zneplatněno Husovo odsvěcení, ani církevní tresty na něj uvalené. Na druhé straně bylo několikrát oceněno, že ze strany katolické církve bylo učiněno maximum možného a jakékoli další institucionální přehodnocování tehdejších událostí by bylo anachronismem.

Změna postoje katolické církve k osobě Mistra Jana Husa byla umožněna proměnou vnitrocírkevního klimatu po II. vatikánském koncilu. Praktické uskutečnění rozprav českých a zahraničních odborníků a jejich spolupráce s Vatikánem by se však nemohla uskutečnit bez společensko politických změn v zemích bývalého východního bloku po r. 1989. Snaha o nový pohled na Husův život pak nebyla ani tak důsledkem objevení styčných bodů jeho učení a teologie II. vatikánského koncilu, jako spíše součástí nového sebepochopení církve započatého koncilem a v poslední době vrcholící její snahou o převzetí odpovědnosti za svou minulost.

6. Literatura

Prameny

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002.
Tertio millenio adveniente. Apoštolský list Jana Pavla II. o přípravě na jubilejní rok 2000 z 10. listopadu 1994, Praha: Zvon 1995.

Sekundární literatura

Bartoš, František Michálek, *Co utme o Husovi nového*, Praha: Pokrok 1946.

- Beran, Jiří, *Z dějin vědeckého bádání o M. Janu Husovi v letech 1890–1918*, Praha: ČSAV 1965.
- Drábek, Jan, Dva památné dny, *Našinec* 151/1939.
- Flajšhans, Václav, Husovo kacířství, *Národní listy* 8. 7. 1904.
- Francouz, J, *Svíce*, Brno 1946.
- Hájek, J., Právoplatnost kostnického sněmu a Husův proces: Hradec rozhodčím mezi Prahou a Olomoucí, *Katolík* 19/1946.
- Hanf, K., Významný úkol starokatolictví, *Křesťanská revue* 1930.
- Hanuš, Jiří – Fiala, Petr (eds.), *Koncil a česká společnost*, Brno: Centrum pro výzkum demokracie a kultury 2000.
- Heidler, A., Hus a bratři soluňští, *Katolík* 13/1946.
- Holeček, František, V Kostnici bylo pro Jana připraveno jeviště i role, *Rovnost* 4. 7. 1997.
- Hranička, Jaroslav, *Jan XXIII.*, Praha: Svoboda 1966.
- Hus radikálů a socialistů ubíjí Husa Staročechů a mladočechů, *Čech* 9. 7. 1904.
- Graus, F., *Dějiny venkovského lidu v době předhusitské I–II*, Praha 1953, 1957.
- Jan Pavel II., Proslov k účastníkům Symposia o Mistru Janu Husovi v Římě při závěrečné audienci 17. 12. 1999, *Teologické texty* 5/1999.
- Kalivoda, Robert, *Husitská ideologie*, Praha: ČSAV 1961.
- Kavka, F., *Husitská revoluční tradice*, Praha: SNPL 1953.
- Kejř, Jiří, *Husův proces*, Praha: Vyšehrad 2000.
- K Husovým oslavám, *Dobrý pastýř*, 21/1966.
- Klimek, Antonín, *Boj o Hrad I*, Praha: Panevropa 1996.
- Kotyk, Jiří, *Spor o revizi Husova procesu*, Praha: Vyšehrad 2001.
- Kybal, Vlastimil, *Mistr Jan Hus. Život a učení II, 1–3*, Praha: Laichter 1923–1931.
- Lášek, Jan Blahoslav (ed.), *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi. Sborník z mezinárodního symposia v Bayreuthu*, Praha: Česká křesťanská akademie a Husitská teologická fakulta UK 1995.
- Lenz, Antonín, *Učení M. Jana Husi*, Praha: Dědictví sv. Prokopa 1875.
- Macek, J., *Husitské revoluční hnutí*, Praha: ČSAV 1952.
- Machovec, Milan, *Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa?* Praha: NPL 1963.
- Machovec, Milan, *Husovo učení a význam v tradici českého národa*, Praha: ČSAV 1953.
- Mistr Jan Hus a pravoslaví, *Hlas pravoslaví* 6/1946.
- Nejedlý, Zdeněk, *Hus a naše doba*, Praha 1952.
- Novotný, V., *Mistr Jan Hus. Život a dílo 1–2*, Praha: Laichter 1919, 1921.
- Pánek, Jaroslav – Polívka Miloslav, *Jan Hus ve Vatikánu. Mezinárodní rozprava o českém reformátorovi 15. století a jeho recepci na prahu třetího tisíciletí*, Praha: Historický ústav 2000.
- Pánek, Jaroslav – Polívka, Miloslav, *Jan Hus ve Vatikánu pohledem účastníků lateránského symposia, Dějiny a současnost* 2/2000.
- Pekař, Josef, K boji o Husa, *Národní listy* 23. 8. 1925.
- Pešch, O. H., *Druhý vatikánský koncil 1962–1965*, Praha: Vyšehrad 1996.
- Promluvy Jana Pavla II. v Československu, *Katolický týdeník* 20/1990.
- Rechowicz, M., Jan Hus, *Tygodnik powszechny* 29/1965.
- Revise procesu Jana Husa? *Národní listy* 3. 7. 1869.
- Richter, Klemens, *Liturgie a život*, Praha: Vyšehrad 1996.
- Sedlák, J., *Mistr Jan Hus*, Olomouc: Matice cyrilometodějská 1996.
- Spunar, Pavel, Rehabilitace M. Jana Husi? *Studie o rukopisech* XXXIV 2001.
- Swieżawsky, Stefan, *Nowej rzeczywosci 1945–1946*, Lublin 1991.
- Swieżawsky, Stefan, Jan Hus – heretyk czy prekursor vaticanum secundum? *Tygodnik Powszechny* 40/1986.
- Swieżawsky, Stefan, Tylko drogy sa różne, *Gazeta wyborcza* 12. 7. 1998.
- Vlk, Miloslav, Jan Hus – Znamení sjednocení, *Katolický Týdeník* 1997/28.
- Vooght, P. de, *L'herésie de Jean Huss*, Louvain 1960.
- V zájmu pravdy a cti našeho národa, *Dobrý pastýř* 14/1945.